

BỘ THƯƠNG MẠI

BỘ GIÁO DỤC VÀ ĐÀO TẠO

TRƯỜNG ĐẠI HỌC NGOẠI THƯƠNG

-----***-----

ĐỀ TÀI NGHIÊN CỨU KHOA HỌC CẤP BỘ

**NGHIÊN CỨU - PHÂN TÍCH CÁC RỦI RO
TRONG HOẠT ĐỘNG KINH DOANH CỦA CÁC
DOANH NGHIỆP VIỆT NAM TRONG ĐIỀU KIỆN
HỘI NHẬP KINH TẾ QUỐC TẾ**

MÃ SỐ: 2005 – 78 – 010

Xác nhận của cơ quan chủ trì đề tài

Chủ nhiệm đề tài

**KAT HIỆU TRƯỞNG
PHÓ HIỆU TRƯỞNG**

PGS.TS. Vũ Sĩ Tuấn

PGS, TS. Nguyễn Thị Quy

HÀ NỘI - 01/2007

BỘ THƯƠNG MẠI

BỘ GIÁO DỤC VÀ ĐÀO TẠO

TRƯỜNG ĐẠI HỌC NGOẠI THƯƠNG

-----***-----

ĐỀ TÀI NGHIÊN CỨU KHOA HỌC CẤP BỘ

**NGHIÊN CỨU - PHÂN TÍCH CÁC RỦI RO
TRONG HOẠT ĐỘNG KINH DOANH CỦA CÁC
DOANH NGHIỆP VIỆT NAM TRONG ĐIỀU KIỆN
HỘI NHẬP KINH TẾ QUỐC TẾ**

MÃ SỐ: 2005 - 78 - 010

Chủ nhiệm đề tài: PGS, TS. Nguyễn Thị Quy - Đại học Ngoại thương
Thành viên tham gia: ThS. Nguyễn Thị Lan - Đại học Ngoại thương
ThS. Phan Anh Tuấn - nt
ThS. Nguyễn T. Hoàng Anh - nt
ThS. Hồ Hồng Hải - nt
CN. Phan Trần Trung Dũng - nt
CN. Vũ Phượng Hoàng - nt
CN. Nguyễn T. Thanh Phương - nt
ThS. Trần T. Bảo Quế - NHTMCP Quân Đội

HÀ NỘI - 01/2007

MỤC LỤC

MỤC LỤC.....	i
DANH MỤC NHỮNG TỪ VIẾT TẮT.....	v
DANH MỤC BẢNG BIỂU.....	vii
LỜI NÓI ĐẦU.....	1
CHƯƠNG 1: LÝ LUẬN CHUNG VỀ RỦI RO VÀ QUẢN TRỊ RỦI RO TRONG KINH DOANH QUỐC TẾ.....	6
1. Rủi ro trong hoạt động kinh doanh quốc tế.....	6
1.1. Các khái niệm.....	6
1.1.1. Khái niệm rủi ro.....	6
1.1.2. Rủi ro trong kinh doanh.....	10
1.2. Phân loại rủi ro.....	10
1.2.1. Theo tính chất của rủi ro.....	10
1.2.2. Theo phạm vi ảnh hưởng của rủi ro.....	11
1.2.3. Theo nguyên nhân của rủi ro.....	11
1.2.4. Theo tác động của môi trường vĩ mô gây nên rủi ro.....	11
1.3. Mối liên hệ giữa rủi ro và lợi nhuận trong kinh doanh.....	12
1.3.1. Các chi phí phát sinh trực tiếp từ hậu quả bất lợi do rủi ro đem lại.....	12
1.3.2. Chi phí trong quá trình khắc phục những tổn thất do rủi ro mang lại.....	12
1.3.3. Chi phí phòng ngừa rủi ro.....	13
1.3.4. Chi phí xã hội và tinh thần.....	13
1.4. Nguyên nhân gây ra rủi ro trong kinh doanh và các nhân tố làm gia tăng mức độ rủi ro.....	13
1.4.1. Nguyên nhân gây ra các rủi ro trong kinh doanh.....	13
1.4.2. Các nhân tố làm gia tăng mức độ rủi ro.....	20
1.5. Các loại rủi ro thường gặp trong kinh doanh quốc tế.....	21
1.5.1. Những đặc trưng cơ bản của hoạt động kinh doanh quốc tế.....	22
1.5.2. Các rủi ro thường gặp trong kinh doanh quốc tế.....	23
2. Quản trị rủi ro trong kinh doanh quốc tế.....	30
2.1. Khái niệm về quản trị rủi ro.....	30
2.2. Các nội dung quản trị rủi ro.....	31
2.2.1. Nhận dạng - Phân tích - Đo lường rủi ro.....	31
2.2.2. Kiểm soát rủi ro (Risk control).....	39
2.2.3. Tài trợ rủi ro (Risk Financing).....	40
2.3. Vai trò của quản trị rủi ro đối với các doanh nghiệp.....	42

3. Kinh nghiệm quản trị rủi ro của các doanh nghiệp ở một số quốc gia trên thế giới	44
3.1. Kinh nghiệm của Microsoft về tổ chức bộ máy quản trị rủi ro và nhận diện rủi ro bằng phương pháp phân tích tình huống.....	45
3.2. Kinh nghiệm của E.I. du Pont de Nemours and Company (DuPont) về thiết lập cơ sở cho quản trị rủi ro và áp dụng các công cụ quản trị tiên tiến	47
3.3. Kinh nghiệm của United Grain Growers (UGG) về nhận diện và tài trợ rủi ro..	48
3.4. Kinh nghiệm của IKEA về quản trị rủi ro từ mạng lưới nhà cung cấp và phân phối.....	50
3.5. Kinh nghiệm của General Electrics (GE) về quản trị rủi ro nhân sự.....	51
3.6. Kinh nghiệm của Gibson Greetings Inc (Gibson) về quản trị rủi ro tài chính bằng các công cụ tài chính phái sinh.....	52
3.7. Bài học kinh nghiệm cho các doanh nghiệp Việt Nam	53
CHƯƠNG 2: THỰC TRẠNG RỦI RO VÀ HOẠT ĐỘNG QUẢN TRỊ RỦI RO CỦA CÁC DOANH NGHIỆP VIỆT NAM TRONG KINH DOANH QUỐC TẾ	58
1. Môi trường kinh doanh quốc tế của các doanh nghiệp nhiều thay đổi là nguy cơ tiềm ẩn mọi rủi ro.....	58
1.1. Những thay đổi từ môi trường trong nước.....	58
1.1.1. Những thay đổi về chính sách thương mại quốc tế của Việt Nam	61
1.1.2. Thay đổi về chính sách thuế xuất, nhập khẩu	63
1.1.3. Những thay đổi về chính sách ưu đãi đầu tư của Nhà nước	66
1.2. Những thay đổi từ môi trường quốc tế	67
1.2.1. Sự sụp đổ của thị trường truyền thống và sự thiết lập và mở rộng thị trường mới.	67
1.2.2. Sự biến động của thị trường quốc tế có tác động ngày càng mạnh mẽ đến hoạt động kinh doanh quốc tế của các doanh nghiệp Việt Nam.....	71
2. Phân tích, đánh giá rủi ro và thực trạng hoạt động quản trị rủi ro của các doanh nghiệp Việt Nam trong kinh doanh quốc tế	80
2.1. Phân tích, đánh giá rủi ro tại các doanh nghiệp Việt Nam	83
2.1.1. Các rủi ro thường gặp qua khảo sát tại các doanh nghiệp.....	83
2.1.2. Đánh giá mức độ tác động của các loại rủi ro tới hiệu quả hoạt động kinh doanh của các doanh nghiệp.....	98
2.1.3. Nguyên nhân dẫn đến các rủi ro.....	107
2.2. Thực trạng quản trị rủi ro tại các doanh nghiệp Việt Nam.....	117
2.2.1. Nhận thức về quản trị rủi ro của doanh nghiệp.....	117
2.2.2. Các công cụ và biện pháp thường được sử dụng trong quản trị rủi ro tại các doanh	

<i>ngành</i>	118
2.2.3. <i>Đánh giá công tác quản trị rủi ro của các doanh nghiệp</i>	124
CHƯƠNG 3: CÁC GIẢI PHÁP NHẪM TĂNG CƯỜNG CÔNG TÁC QUẢN TRỊ RỦI RO TẠI CÁC DOANH NGHIỆP VIỆT NAM TRONG ĐIỀU KIỆN HỘI NHẬP KINH TẾ QUỐC TẾ	132
1. Tác động của hội nhập kinh tế quốc tế đến hoạt động quản trị rủi ro của các doanh nghiệp Việt Nam	132
1.1. Hội nhập kinh tế quốc tế không chỉ mang lại nhiều cơ hội mà còn làm gia tăng không ít nguy cơ rủi ro cho các doanh nghiệp Việt Nam trong kinh doanh quốc tế	132
1.1.1. <i>Cơ hội cho các doanh nghiệp từ hội nhập kinh tế quốc tế</i>	133
1.1.2. <i>Thách thức và nguy cơ rủi ro</i>	135
1.2. Tác động của hội nhập tới hoạt động quản trị rủi ro của các doanh nghiệp.....	136
1.2.1. <i>Hoạt động phân tích - nhận diện rủi ro</i>	136
1.2.2. <i>Hoạt động đo lường rủi ro</i>	138
1.2.3. <i>Hoạt động kiểm soát - ngăn ngừa và tài trợ rủi ro</i>	138
2. Những xu hướng mới trong hoạt động quản trị rủi ro trên thế giới và định hướng cho các doanh nghiệp Việt Nam	139
2.1. Những xu hướng mới trong hoạt động quản trị rủi ro trên thế giới.....	139
2.1.1. <i>Về hoạt động nhận diện rủi ro</i>	139
2.1.2. <i>Về hoạt động đo lường rủi ro</i>	141
2.1.3. <i>Mô hình mới của quản trị rủi ro</i>	143
2.2. Định hướng hoạt động quản trị rủi ro của các doanh nghiệp Việt Nam.....	144
3. Những giải pháp nhằm tăng cường công tác quản trị rủi ro của các doanh nghiệp Việt Nam	146
3.1. Nhóm giải pháp nhằm nâng cao nhận thức của các doanh nghiệp về tầm quan trọng của hoạt động quản trị rủi ro.....	146
3.1.1 <i>Cần tổ chức các diễn đàn, hội thảo về quản trị rủi ro giúp các doanh nghiệp nhận thức đúng và đầy đủ về hoạt động quản trị rủi ro</i>	148
3.1.2. <i>Nâng cao nhận thức của các thành viên trong doanh nghiệp về quản trị rủi ro</i> ... 149	
3.2. Nhóm giải pháp tăng cường năng lực phát hiện và đo lường rủi ro của các doanh nghiệp Việt Nam.....	150
3.2.1. <i>Nắm bắt đầy đủ thông tin về môi trường hoạt động của doanh nghiệp</i>	150
3.2.2. <i>Thiết lập hệ thống thông tin giám sát rủi ro liên tục</i>	152
3.2.3. <i>Xây dựng các chương trình đánh giá, đo lường rủi ro</i>	153
3.3. Nhóm giải pháp nhằm phát triển hoạt động quản trị rủi ro trong doanh nghiệp	154

3.3.1. Tổ chức bộ phận chịu trách nhiệm về đánh giá rủi ro.....	156
3.3.2. Xây dựng các quy trình quản trị rủi ro.....	157
3.3.3. Phân bổ nguồn lực tài chính một cách hợp lý cho hoạt động quản trị rủi ro	161
3.3.4. Tăng cường khả năng vận dụng các công cụ quản trị rủi ro tiên tiến.....	161
3.4. Các giải pháp khác.....	166
3.4.1. Phát triển sự hợp tác với các cơ quan, bộ, ngành	166
3.4.2. Tiến hành các liên doanh, liên kết, tham gia các hiệp hội.....	166
3.4.3. Đào tạo nguồn nhân lực thực hiện hiệu quả hoạt động quản trị rủi ro	166
4. Kiến nghị với cơ quan nhà nước	167
4.1. Đối với Quốc hội	167
4.2. Đối với Chính phủ	168
4.3. Đối với Ngân hàng nhà nước	172
4.4. Đối với Bộ thương mại	173
4.5. Đối với Bộ Tài chính	174
4.6. Đối với Bộ Ngoại giao	175
KẾT LUẬN.....	177
TÀI LIỆU THAM KHẢO	179
PHỤ LỤC.....	182

DANH MỤC NHỮNG TỪ VIẾT TẮT

ADB	Ngân hàng phát triển Châu Á
AFTA	Khu vực mậu dịch tự do ASEAN
APEC	Diễn đàn hợp tác kinh tế Châu Á – Thái Bình Dương
CAPM	Mô hình định giá tài sản (Capital Assets Pricing Model)
CEPT	Hiệp định ưu đãi thuế quan có hiệu lực chung ASEAN
CPI	Chỉ số giá tiêu dùng
DNNN	Doanh nghiệp Nhà nước
DNVVN	Doanh nghiệp vừa và nhỏ
ĐQG	Công ty đa quốc gia
ECB	Ngân hàng trung ương Châu Âu
EU	Liên minh Châu Âu
EUR	Đồng tiền chung Châu Âu
Eximbank	Ngân hàng thương mại cổ phần xuất nhập khẩu Việt Nam
FAO	Quỹ lương thực Liên hợp quốc
FDI	Đầu tư trực tiếp nước ngoài
FED	Cục dự trữ Liên bang Mỹ (Federal Reserve Bank)
GSP	Hệ thống ưu đãi thuế quan phổ cập (Generalised System of Refernces)
IBEC	Ngân hàng hợp tác kinh tế quốc tế
ICC	Phòng thương mại quốc tế (International Chamber Commerce)
JPY	Đồng Yên Nhật
LIBOR	Lãi suất cho vay liên ngân hàng quốc tế London
MB	Ngân hàng thương mại cổ phần Quân đội
NDT	Đồng nhân dân tệ
NHNN	Ngân hàng Nhà nước
NHTM	Ngân hàng thương mại
NSNN	Ngân sách nhà nước
ODA	Viện trợ phát triển chính thức
OECD	Tổ chức hợp tác kinh tế và phát triển
OPEC	Tổ chức dầu mỏ thế giới
OTC	Thị trường phi tập trung
PWC	Pricewaterhouse Coopers
SIBOR	Lãi suất cho vay liên ngân hàng quốc tế Singapore
TTTTQTVN	Trung tâm trọng tài quốc tế Việt Nam

UNCTAD	Hội nghị của Liên hợp quốc về Thương mại và Phát triển
USD	Đồng đô la Mỹ
VCB	Ngân hàng Ngoại thương Việt Nam
VCCI	Phòng thương mại và công nghiệp Việt Nam
VFA	Hiệp hội lương thực Việt Nam
VND	Việt Nam đồng
WB	Ngân hàng Thế giới
WEF	Diễn đàn kinh tế thế giới
WTO	Tổ chức thương mại thế giới

DANH MỤC BẢNG BIỂU

Bảng 1: Khả năng đo lường của một số rủi ro	37
Bảng 2: Tăng trưởng GDP và chỉ số lạm phát của Việt Nam giai đoạn 1996 - 2005 ..	60
Bảng 3: Diễn biến của đồng NDT	77
Bảng 4: Bề dày hoạt động của các doanh nghiệp khảo sát.....	82
Bảng 5: Các loại rủi ro thường gặp của các doanh nghiệp Việt Nam	84
Bảng 6: Tỷ lệ biến động giá gạo – giai đoạn 1999 - 2005.....	86
Bảng 7: Tỷ lệ biến động giá cà phê – giai đoạn 1999 - 2005	87
Bảng 8: Mức biến động tỷ giá USD/VND giai đoạn 2000 - 2005.....	89
Bảng 9: Xếp loại trung bình (Mean Ranks) mức độ ảnh hưởng của các rủi ro theo phương pháp Friedman	105
Bảng 10: Xếp hạng các rủi ro theo mức độ ảnh hưởng đối với doanh nghiệp	105
Bảng 11: Xếp hạng mức độ ảnh hưởng các rủi ro theo loại hình DN.....	106
Bảng 12: Sự khác biệt giữa mô hình truyền thống và mô hình mới	143

LỜI NÓI ĐẦU

1. Tính cấp thiết của đề tài

Rủi ro xuất hiện ở mọi nơi trong cuộc sống, luôn đe dọa cuộc sống của con người. Do vậy, con người luôn quan tâm và tìm cách đối phó rủi ro. Có thể nói, lịch sử phát triển của xã hội loài người gắn liền với quá trình đấu tranh nhằm ngăn ngừa, giảm thiểu rủi ro. Và dù rằng trong suốt lịch sử phát triển của mình, con người đã làm rất nhiều để giảm thiểu rủi ro, song khi một rủi ro này được kiềm chế thì lại xuất hiện các rủi ro mới. Cùng với sự phát triển của xã hội, rủi ro xuất hiện ngày càng đa dạng và phức tạp.

Trong kinh doanh, rủi ro luôn đồng hành với lợi nhuận. Mọi quyết định trong kinh doanh đều được đưa ra trong điều kiện có rủi ro. Thành công có được một phần không nhỏ là nhờ biết ngăn ngừa, hạn chế rủi ro. Biết là vậy, song ít có những doanh nghiệp có đầy đủ nhận thức về tầm quan trọng của quản trị rủi ro, để từ đó tìm ra các biện pháp ngăn ngừa và hạn chế rủi ro một cách hữu hiệu. Nhiều doanh nghiệp phải “chuốc” lấy nhiều tổn thất to lớn, đặc biệt, môi trường kinh doanh hiện nay đang trải qua những thay đổi liên tục và khó dự đoán trước. Vì vậy, rủi ro trong kinh doanh cũng xảy ra một cách thường xuyên và rất khó kiểm soát và nó trở thành mối quan tâm của nhiều doanh nghiệp. Các doanh nghiệp muốn có lợi nhuận thì phải biết chấp nhận rủi ro. Môi trường kinh doanh càng mở rộng thì rủi ro càng đa dạng và phức tạp, đặc biệt là với môi trường kinh doanh quốc tế. Việc tham gia tích cực vào thị trường quốc tế sẽ mở ra nhiều cơ hội cho các doanh nghiệp nhưng đồng thời cũng đặt các doanh nghiệp trước nhiều loại rủi ro mới chưa bao giờ gặp phải trước đó.

Chính thức trở thành thành viên thứ 150 của WTO, các doanh nghiệp Việt Nam đã có trong tay nhiều cơ hội để hội nhập và kinh doanh quốc tế. Tuy nhiên, thực tế kinh doanh quốc tế trong thời gian qua đã cho thấy không ít thách thức, rủi ro đang trông chờ các doanh nghiệp khi tham gia vào môi trường kinh doanh mới này. Một loạt các rủi ro vốn có của môi trường kinh doanh quốc tế đã trở thành bài học đắt giá cho các doanh nghiệp Việt Nam khi va vấp phải. Đó là các rủi ro pháp lý (điển hình là vụ kiện cá ba sa), rủi ro giao dịch (ví dụ vụ xuất khẩu gỗ sang thị trường Mỹ bị các doanh nghiệp Mỹ từ chối), rủi ro tài chính (sự kiện đồng Euro lên giá bất ngờ vào đầu năm 2004 khiến một loạt các doanh nghiệp nhập khẩu từ EU thanh toán bằng Euro phải chịu thiệt hại lớn)...

Những vấn đề lý luận và thực tiễn này cho thấy sự cấp thiết phải có những